

ТИПОЛОГІЯ КОНФЛІКТНИХ СТРАТЕГІЙ В ІНТЕРАКТИВНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКІВ

Статтю присвячено дослідженню українського політичного дискурсу в лінгвопрагматичному аспекті. Окреслено поняття комунікативної стратегії як одного з основних параметрів спонтанної мовленнєвої взаємодії та виявлено особливості комунікативного конфлікту під час спілкуванні політиків у телевізійних ток-шоу. Розглянуто основні конфліктні стратегії інтерактивному політичному спілкуванні та запропоновано класифікацію конфліктних стратегій. Матеріалом для аналізу слугували тексти виступів українських політиків у відомих телевізійних ток-шоу.

Ключові слова: політичний дискурс, політичний інтерактив, мовленнєва взаємодія, комунікативна стратегія, комунікативна тактика.

Актуальність вибору теми. Дослідження політичної комунікації (далі – ПК) передусім передбачає виокремлення комунікативних стратегій і тактик, використовуваних у політичному дискурсі (далі – ПД). Такий підхід уможливорює вивчення специфіки мовленнєвої поведінки політиків, що послуговуються різними механізмами впливу на співрозмовників та аудиторію загалом. Особливого значення лінгвопрагматичний підхід набуває в умовах спонтанної політичної комунікації, де вибір комунікативних стратегій (далі – КС) і комунікативних тактик (далі – КТ) визначає вектор розгортання мовленнєвої взаємодії та її кооперативний чи конфліктний тип, зумовлений специфікою комунікативних ролей учасників політичного дискурсу.

Ступінь розроблення проблеми. Дослідження КС і КТ представлено насамперед теоретичними працями, що містять розроблені типології стратегій і тактик у різних типах дискурсів (Ф. С. Бацевич, Т. А. ван Дейк, О. С. Іссерс, А. Ю. Маслова, Г. Г. Почепцов, Н. І. Формановська, Т. Є. Янко та ін.), серед яких особливе місце належить політичному (А. І. Башук, О. В. Карякін, О. М. Паршина, Л. Л. Славова, В. Є. Чернявська, О. О. Чорна та ін.). В українському мовознавстві дослідження політичного інтерактиву представлено поодинокими науковими працями (Т. Ю. Ковалевська, Н. В. Кондратенко, А. П. Мартинюк, С. Т. Онуфрієв, Н. В. Петлюченко, І. С. Шевченко та ін.), що увиразнює необхідність подальшого поглибленого опрацювання цього комунікативного сегмента.

Мета статті – розробити типологію конфліктних КС, представлених в українському ПД в інтерактивному спілкуванні політиків. Мета зумовила розв'язання таких завдань: визначити поняття комунікативного конфлікту і окреслити специфіку політичних конфліктів; розглянути основні мовленнєві стратегії конфліктної взаємодії в українському ПД; визначити типи КС в політичному інтерактиві.

Об'єкт дослідження – інтерактивне спілкування політиків в ситуації телевізійного ток-шоу; предмет – мовні засоби реалізації конфліктних КС в політичному інтерактиві.

Матеріалом дослідження слугували текстові записи українських політичних ток-шоу «Шустер Live», «Свобода слова», «Дуель» за період 2012–2016 років.

Викладення основного матеріалу дослідження. Конфліктна комунікативна взаємодія протиставлена кооперативній за результативним чинником, оскільки не передбачає розв'язання спільного комунікативного завдання співрозмовниками. О. О. Селіванова вважає, що конфлікт «визначений неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричними відношеннями між ними, дисбалансом статусів обличчя, результатом чого є переважно припинення спілкування, небажання подальшого продовження комунікації» [Селіванова, с. 604]. Зважаючи на це, лінгвопрагматичний аспект конфліктної взаємодії скерований на виокремлення КС і КТ, що ведуть до припинення спілкування, до «розірвання» спілкування. Свідоме налаштування на конфліктну взаємодію передбачає й вибір мовленнєвих засобів, а також КС і КТ спілкування. Зважаючи на це, конфліктна взаємодія в ПК зумовлює асиметричні комунікативні ролі учасників спілкування та відсутність спільної комунікативної мети, що реалізується за допомогою вербальної агресії, відповідних лексико-граматичних засобів, невербальної поведінки. На думку дослідників, конфлікт – це «стан (або ситуація) зіткнення сторін (учасників конфлікту), які мають несумісні інтереси, цілі, погляди, через що кожна з них діє на шкоду іншій, послуговуючись мовними та / або позамовними засобами» [Білоконенко, с. 20]. КС конфліктного типу, зважаючи на це, демонструють відсутність спільної мети та налаштованості на успішність вирішення комунікативного завдання. Ми уналежнюємо до конфліктних КС дискредитаційну, маніпулятивну та захисну стратегії.

КС дискредитації є основною в ПД, тому має різноманітні засоби вираження та форми втілення. О. С. Иссерс називає основною рисою стратегії дискредитації її перлокутивний ефект: «адресат звинувачений, причому несправедливо, принижений, відчувається об'єктом висміювання» [Иссерс, с. 161]. Дискредитування політичного опонента становить одну з визначальних стратегій ПД загалом і виборного дискурсу зокрема. Мовець не представляє власні політичні погляди і не аргументує свою політичну позицію, а замість цього негативно оцінює погляди свого політичного опонента, використовуючи критику, приниження, образи тощо, напр.: **В. Литвин, звертаючись до головного редактора комуністичної газети «Товариш» В. Криворучка, принижує його в такий спосіб: Я не дякую за запитання. Очевидно, це Ви свою життєву філософію демонструєте. Я хотів би Вам радити читати не тільки газету «Товариш», а читати все, що пишуть нормальні видання** (Дуель. 20.03.2008). У цьому фрагменті мовець, відповідаючи на поставлене запитання, починає з прихованої образи: він принизливо коментує питання як віддзеркалення життєвої філософії співрозмовника, після чого дає негативну оцінку газеті, яку той очолює. Після такого вступу до відповіді подальша промова вже сприймається співрозмовником й аудиторією крізь призму суб'єктивного ставлення одного комуніканта до іншого. При цьому прямих образ і звинувачень у тексті немає, вони мають характер імплікатур.

КС дискредитації характерна не лише для діалогічного спілкування, а й для розгорнутих монологічних виступів на політичних ток-шоу, напр.: П. Порошенко: *Я думаю, що слово «Чуркін»... прізвище вже стало символом. Символом брехні. Чуркін настільки вдало презентував позицію Російської Федерації на засіданні Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, що примудрився добитися того, що залишився один. Усі країни – члени Ради безпеки заявили про те, що Чуркін бреше і що довіри його словам немає ніякої* (Свобода слова. 22.04.2014). Наявність образ, навіть імпліцитного характеру, становить один із виявів КС дискредитації. О. М. Паршина навіть стверджує, що різновидом стратегії дискредитації є стратегія нападу, яка, крім мети

нівелювання політичного опонента, передбачає й «завдання вивести його з рівноваги образами, брехнею, неклепами, зачепити його почуття і тим самим позбавити можливості висловити свою позицію» [Паршина, с. 56].

Стратегія дискредитації може бути реалізована за допомогою нападу навіть у мовленні неагресивних політиків, напр., П. Порошенко: *А для цього потрібно одне: кому із сидячих у цьому залі ці чиновники потрібні? Нехай ідуть і працюють у реальний сектор! Не треба нам їх. Нічого від них не залежить. Будуть вони ставити ту печатку, не будуть вони ставити цю печатку... Інтереси кожного із сидячих у цьому залі й кожного, який сидить перед телевізором, вони не представляють: вони працюють лише на власну кишеню. І це сьогодні відомо всім* (Свобода слова. 11.04.2012). Такий напад не має конкретного адресата, він скерований загалом на політичних опонентів, але одночасно з дискредитацією переслідує мету позитивного позиціонування мовця. Тотальна критика з елементами вербальної агресії та нападу може не лише принижувати співрозмовника, а й працювати на позитивний імідж мовця.

Отже, КС дискредитації яскраво виражена в усному діалогічному мовленні політиків у ситуації спонтанного спілкування.

Маніпулятивна стратегія є риторичною за своєю сутністю, вона протиставлена в ПД риторичній стратегії аргументації, яка має логічно-раціональне підґрунтя і розрахована на адекватність учасників спілкування й аргументовану полеміку в межах ПК. Маніпулятивна стратегія так само використовується в аргументації, однак тут ідеться не про доведення істинності своєї позиції, а виключно про переконування аудиторії. О. Л. Михальова наводить таке визначення маніпуляції, релевантне для ПД: «Маніпуляція – це різновид психологічного впливу, скерованого на спонукання адресата до здійснення визначених адресантом дій за допомогою прихованого структурування світу у свідомості адресата в результаті майстерного впровадження в його психіку цілей, бажань, намірів, настанов, що не збігаються з тими, які об'єкт впливу міг би сформулювати самостійно» [Михалева, с. 77]. Маніпуляція в ПД має різноманітні засоби репрезентації, проте в політичному інтерактиві насамперед фіксуємо специфічне подання інформації: перекручування, приховування інформації, маніпулювання зі способом і часом її подання, підпорогове подання інформації [різун, с. 49]. Переважно в ПД має місце поєднання кількох маніпулятивних прийомів, напр.: О. Ляшко: *...мені важко коментувати питання про політичний популізм, бо я якраз цим ніколи і не займаюся. Мети я завжди досягаю. А чому? Тому що із дитдома, із інтернату пройшов аж до самого верху. Чому? Тому що пахав, пахав і пахав. І ті люди, які зі мною багато років, – вони знають: якщо я за щось беруся, я завжди доведу це до пуття* (Свобода слова. 8.08.2014). У наведеному прикладі представлено вибіркоче подання інформації, її семантичний зсув та підпорогова репрезентація інформації, що впливає на підсвідомість адресатів.

Н. В. Слухай виокремлює прийоми маніпулятивного впливу: нав'язування інформації; узагальнення, або генералізація; викривлення інформації; незгадування інформації; впровадження псевдоінформації; роздмухування інформації і створення інформаційного шуму; примітивізація інформації; структурування інформації; мінімізація інформації; надання або акцентування емоційно-оцінного статусу інформації [слухай, с. 88]. усі ці прийоми пов'язані зі способом репрезентації інформації, тобто насамперед стосуються мовленнєвої форми подання інформації, напр.: Ю. Тимошенко: *А те, що сьогодні відбувається на східних кордонах України, в Луганській, Донецькій області, де вже загинули сотні українців, де, наприклад, мирні*

родини просто розстрілюються в упор на блокпостах, як це було в Луганську? У нас практично кожен день там гинуть люди. Це що, **громадянська війна**? Ні. Нам треба чесно визнати, що це **неоголошена війна**, яку веде проти нас сьогодні Російська Федерація (Шустер Live. 19.05.2014). Використання номінацій «громадянська війна», «неоголошена війна», «гібридна війна» «антитерористична операція» тощо визначають політичну позицію мовця та є репрезентантами КС маніпуляції, оскільки тут реалізовано прийоми контрасту та суперечливих сигналів, на вербальному рівні представлених уживанням оцінних лексем з протилежною семантикою.

Ми характеризуємо маніпулятивну КС у співвідношенні з аргументативною, кваліфікуючи обидві як риторичні: маніпулятивна скерована на ірраціональний вплив, а аргументативна – на раціональний. Риторичний характер маніпулятивної КС в ПД зумовлений тим, що мовець не стільки впливає на опонента та аудиторію, скільки ухиляється від прямих відповідей, заплутує співрозмовника, створює ефект «паралельної» комунікації, тобто різними способами будує квазідіалог, напр.: О. Царьов: *Я вважаю, що влада, яка привела до того, що зараз відбувається в країні, не може бути успішною.* А. Куликов: *Зрозуміло.* О. Царьов: *Є декілька критеріїв успішності...* А. Куликов: *Зрозуміло. Ми почули...* О. Царьов: *Будь ласка, **Ви мені рота не закривайте. Дайте я закінчу. Що значить «зрозуміло»? Я продовжує відповідати, а Ви мені рота замуляєте!*** А. Куликов: *Але Ви ж відповіли на питання.* О. Царьов: *Ви так вважаєте? А я вважаю, що ні. Дасте мені відповісти? Андрію, Ви дасте мені відповісти? Або тут така ж свобода слова, як і свобода пересування? **Я не знаю, як я звідси вийду.** Але повірте мені...* (Свобода слова. 14.04.2014). Політик-мовець, намагаючись переконати аудиторію у своїй правоті, не наводить аргументи, а впливає на підсвідомість, «розхитуючи» емоції непрямих адресатів. Зокрема, такою апеляцією до емоцій адресата є вказівка на погрози і небезпеку, коли О. Царьов заявляє, що він не знає, як вийде із студії. Безпідставні, неаргументовані заяви становлять маніпулятивну сутність його реплік.

Отже, маніпулятивна КС скерована на ірраціональне сприйняття адресатами, на активацію правої півкулі головного мозку, тому що передбачає вплив на підсвідомість, що в ПД виражено через використання лексичних і граматичних засобів маніпулятивного характеру.

Захисна КС пов'язана з комунікативною поведінкою адресата політичного конфлікту, який має слабшу позицію, менш переконливу для аудиторії, але захищає свої переконання, опонуючи до позиції мовця. За таких умов адресат реагує на агресивну мовленнєву поведінку мовця, але не погоджується з ним, не прагне порозумітися, а навпаки – роздуває конфлікт і виступає в позиції політичного опонента. Приміром, діалог Ю. Тимошенко з М. Добкіним: А. Куликов: *Пане Добкін, я прошу Вас утриматися від образ. Тим більше, що Ваша візаві цього не говорила.* М. Добкін: *А в чому образа? Поясніть мені, будь ласка. Я не розумію.* Ю. Тимошенко: *Ну, я точно можу сказати, що Добкін не роковий чоловік.* М. Добкін: *У чому я когось образив? Адрію, скажіть...* А. Куликов: *«Людина-війна», «людина-руйнування» – я вважаю, це сильно.* М. Добкін: ***Ну, добре. вважайте. Це Ваша думка. (...)** Але у Вас у студії щойно 40 хвилин звучать заклики до війни: «війна», «війна», «війна», «переможемо», «зруйнуємо», «не будемо ні з ким об'єднуватися» «усіх завоюємо»* (Свобода слова. 5.05.2014). Полілог із ведучим та політичним опонентом – Ю. Тимошенко – мовець М. Добкін будує як КС захисту: спочатку нібито погоджується з позицією ведучого, проте одразу починає нападати і критикувати позицію опонента. Такий захист через напад і становить сутність конфліктної КС захисту, що скерована на

те, щоб через відповідь висловити власну позицію та одночасно критикувати позицію співрозмовника. Такий захист через напад передбачає й використання відповідних мовних засобів: риторичних питань, питально-відповідних комплексів, зустрічних питань, оцінної лексики, напр.: О. Ляшко: *Ну спочатку починали з цього: із того, що на Донеччині, на Луганщині, коли ти говориш українською, то ти **нацист, фашист і бандеровець**. А я вважаю, що коли ти говориш українською, то ти українець. І ти маєш право говорити українською не лише на своїй рідній землі, а по всьому світу. Але питання: коли і як долати агресію? Ніхто нічого нового в історії не видумав: тільки боротьба, тільки боротьба* (Свобода слова. 8.09.2014). Тут представлено й заклики до активних дій. і репрезентацію власної політичної позиції. Загалом КС захисту характерна не для мовця, а для адресата, який займає активну позицію в діалогічній взаємодії і використовує свою комунікативну платформу для критики опонента. Захист за таких умов перетворюється на конфліктний тип спілкування, тобто на розгорнуті відповіді програмного характеру.

Висновки і перспективи дослідження. Конфліктна інтерактивна взаємодія представлена трьома основними КС – дискредитації, маніпуляції та захисту. У КС дискредитації мовець не представляє власні політичні погляди і не аргументує свою політичну позицію, а негативно оцінює погляди свого політичного опонента, використовуючи критику, приниження, образи. Маніпулятивна КС скерована на ірраціональний вплив: мовець не стільки впливає на опонента та аудиторію, скільки ухиляється від прямих відповідей, заплутує співрозмовника, створює ефект «паралельної» комунікації, тобто різними способами будує квазідіалог. Захисна КС пов'язана з комунікативною поведінкою адресата політичного конфлікту, який має слабшу позицію, менш переконливу для аудиторії, але захищає свої переконання, опонуючи до позиції мовця. За таких умов адресат реагує на агресивну мовленнєву поведінку мовця, але не погоджується з ним, не прагне порозумітися, а навпаки – роздмухує конфлікт і виступає в позиції політичного опонента. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні теорії КС в інших різновидах українського ПД.

Література

1. Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт : [монографія] / Л. А. Білоконенко. – К. : Інтерсервіс, 2015. – 335 с.
2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : КомКнига, 2006. – 288 с.
3. Михалева О. Л. Политический дискурс : Специфика манипулятивного воздействия / О. Л. Михалева. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.
4. Паршина О. Н. Российская политическая речь : Теория и практика / О. Н. Паршина. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 232 с.
5. Різун В. В. Лінгвістика впливу : [монографія] / В. В. Різун, Н. Ф. Непийвода, В. М. Корнеєв. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 148 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістична енциклопедія : Напрями та проблеми : [підручник]. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. Слухай Н. В. Суггестия и коммуникация: лингвистическое программирование поведения человека : [учебно-методическое пособие]. – К. : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2012. – 319 с.

References

1. Bilokonenko, L. A. (2015), *Ukrainian-language interpersonal conflict* : [Ukrayins'komovnyy mizhosobystisnyy konflikt], Interservice, Kyiv, 335 p.
2. Issers, O. S. (2006), *Communicative strategies and tactics of Russian speech* [Kommunikatyvnye stratehyy y taktyky russkoy rechy], KomKniga, Moscow, 288 c.
3. Mikhaleva, O. L. (2009), *Political discourse: Specificity of manipulative action* [Polytycheskyy diskurs : Spetsyfyka manyplyatyvnoho vozdestvyaya], LIBROKOM, Moscow, 256 p.
4. Parshina, O. N. *The Russian political speech: Theory and practice* [Rosyyskaya polytycheskaya rech' : Teoryya y praktyka], LKI, Moscow, 232 p.
5. Rizun, V. V., Nepivoda, N. F., Korneev, V. M. (2004), *Linguistics of influence*: [Linhvistyka vplyvu], Kyiv University, Kyiv, 148 p.
6. Selivanova, O. O. (2008), *Modern linguistic encyclopedia : Directions and problems*: [Suchasna linhvistychna entsyklopediya : Napryamy ta problemy], Environment-K, Poltava, 712 p.
7. Slukhay, N. V. (2012) *Suggestion and communication: linguistic programming of human behavior* [Suhhestyya y kommunykatsyya: lnhvystycheskoe prohrammyrovanye povedenyya chloveka], Kiev University, Kiev, 319 p.

Л. В. Завальская,

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
кафедра прикладной лингвистики*

ТИПОЛОГИЯ КОНФЛИКТНЫХ СТРАТЕГИЙ В ИНТЕРАКТИВНОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ПОЛИТИКОВ

Статья посвящена исследованию украинского политического дискурса в лингвопрагматическом аспекте. Определено понятие коммуникативной стратегии как одного из основных параметров спонтанного речевого взаимодействия и выявлены особенности коммуникативного конфликта во время общения политиков в телевизионных ток-шоу. Рассмотрены основные конфликтные стратегии в интерактивной политической коммуникации и предложена классификация конфликтных стратегий. Материалом для анализа послужили тексты выступлений украинских политиков в известных телевизионных ток-шоу.

Ключевые слова: политический дискурс, политический интерактив, речевая взаимодействие, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика.

L. V. Zavals'ka,

*National University "Odessa Law Academy",
Applied Linguistics Department*

TYPOLOGY OF CONFLICT STRATEGIES IN INTERACTIVE INTERACTION OF POLICY

The article is devoted to the study of Ukrainian political discourse in the linguistic and pragmatic aspect. The concept of communicative strategy as one of the main parameters of spontaneous speech interaction is outlined and features of communicative conflict are revealed during communication of politicians in television talk shows.

The study of political communication primarily involves the separation of communicative strategies and tactics used in political discourse. Such an approach makes it possible to study the specifics of the speech behavior of politicians who use different mechanisms of influence on the interlocutors and the audience as a whole. Of particular importance is the linguistic-pragmatic approach in the context of spontaneous political communication, where the choice of communicative strategies and communication tactics determines the vector of the deployment of speech interaction and its cooperative or conflict type, due to the specific communicative roles of participants in political discourse.

The purpose of the article is to develop a typology of conflict strategies presented in the Ukrainian political discourse in the interactive communication of politicians. Object of research – interactive communication of politicians in a situation of television talk show; subject – language means for the implementation of conflict strategies in political interactivity.

The main conflict strategists are considered in interactive political communication and the classification of conflict strategies is proposed. The materials for the analysis were texts of speeches of Ukrainian politicians in well-known television talk shows. Conflict interactive interaction is represented by three main strategies - discredit, manipulation and protection. In the strategy of discrediting speeches, he does not represent his own political views and does not argue his political position, and negatively assesses the views of his political opponent, using criticism, humiliation, insults. The manipulative strategy is directed at an irrational impulse: the spokesman not only influences the opponent and the audience, but avoids direct answers, confuses the interlocutor, creates the effect of "parallel" communication. The protective strategy is related to the communicative behavior of the addressee of the political conflict, which has a weaker position, less convincing for the audience, but defends its beliefs, opposed to the speaker's position. Under such conditions, the addressee reacts to the aggressive speech behavior of the speaker, but does not agree with him, does not seek to understand, but vice versa – fueled conflict and stands in the position of a political opponent. Prospects for further research are the development of the theory of communicative strategies in other forms of Ukrainian political discourse.

Key words: political discourse, political interactive, speech interaction, communicative strategy, communicative tactics.

УДК 811.161.2'367.52

А. М. Кіщенко,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
аспірант кафедри прикладної лінгвістики*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ В КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Статтю присвячено висвітленню проблем дослідження художнього тексту в комунікативно-прагматичному аспекті. Окреслено домінування комунікативного підходу до визначення поняття художнього тексту та обґрунтовано необхідність використання терміна «художній дискурс». Доведено діалогічну сутність художньої комунікації, що зумовлює актуалізацію ролі мовця та адресата у створенні та сприйнятті художнього тексту. Розглянуто методи і прийоми аналізу художнього дискурсу як компонента взаємодії між автором і читачем.